

El federalisme intransigent barceloní: del Club dels federalistes a *El Estado Catalán* (1868-1873)

Josep Pich i Mitjana*

Amb aquest text pretenc explicar els inicis, la consolidació i evolució del republicanisme federal intransigent barceloní que es vertebrava entorn del Club dels Federalistes, la primera associació política republicanofederal de Barcelona (1868-1869), i del diari *El Estado Catalán* (1869-1870 i 1873).

Durant el Sexenni Democràtic, una de les novetats polítiques i doctrinals més remarcables de la nova generació de dirigents demòcrates republicans barcelonins era la defensa d'un projecte federal inspirat en l'organització política i institucional dels Estats Units d'Amèrica i de la Confederació Helvètica. Aquests nous dirigents republicanofederales reconeixien influències tan diverses com les d'Henrik Ibsen, Francesc Pi i Margall, Víctor Hugo, Giuseppe Garibaldi, Émile Zola o el moviment pictòric dels impressionistes. Volien una societat més justa i estaven preocupats pel benestar de les classes populars.

El Club dels federalistes

L'etapa final del regnat d'Isabel II va ser un període d'inestabilitat política i econòmica. Entre 1865 i 1868, els opositors al règim isabelí, especialment els progressistes, que eren el principal partit de l'oposició, intentaren arribar al poder a través del tradicional pronunciament, entès com un mecanisme per a forçar el canvi governamental sense alterar el sistema polític espanyol.

Després del triomf de la Revolució de Setembre de 1868 a Barcelona, els demòcrates republicans, més o menys federals, començaren a organitzar-se en diverses associacions polítiques. Aviat s'evidencià que estaven dividits en múltiples tendències amb projectes polítics i ideològics diferents. Inicialment, les dues més importants eren els republicans històrics o del 48, encapçalats per Joan Tutau, i els federals intransigents vertebrats entorn del Club dels Federalistes o de Sant Gaietà, la primera associació republicanofederal catalana que aplegava «el elemento joven, esencialmente demócrata, que no transigía con nada ni con nadie en materia de principios, que no tardó en ser capitaneado por Almirall».¹

* Historiador.

1. C. GOMIS, «Valentí Almirall (1841-1904)», *Cataluña*, 1 (1-X-1907), pàg. 4-6.

El Club dels Federalistes (1868-1869) va ser constituït abans de la creació del Partit Republicà Democràtic Federal (PRDF).² Aquest era el partit polític més radical del període. Conrad Roure, un republicà moderat, recordava que cap membre de la seva família, que estava vinculada al Partit Progressista, «comulgava en credo tan extremista como el que representaba aquella época la República [...] hoy aquellos federales, como revolucionarios, somos casi unos narvaístas (és a dir, uns conservadors) comparados con los bolcheviques en boga actualmente».³

Els impulsors del Club dels federalistes volien transformar la monarquia centralista i uniformitzadora espanyola en una república democràtica i federal. La seva activitat era fonamentalment propagandística i, així, difongueren l'ideari federal per tot Catalunya.⁴

En un inici, oferiren la presidència interina del Club a Carlos Fernández de Castroverde, un dels maçons més importants de Barcelona, que havia residit molts anys als Estats Units, i que els ensenyà com funcionaven els partits polítics nordamericans. El període constituent finalitzà quan elegiren a Gonçal Serraclara com a primer president ordinari del Club, mentre que Almirall i Lasarte eren els vicepresidents.⁵

L'activitat propagandística del Club dels Federalistes s'incrementà amb la convocatòria d'eleccions municipals per a finals de 1868 i la de les Corts Constituents per a principis del següent. Les eleccions municipals posaren de manifest que els republicanofederales eren la principal força política catalana.⁶

Durant els primers mesos del Sexenni, el PRDF barceloní estava dividit en tendències que s'enfrontaven pel seu control. Inicialment, aquesta pugna la mantingueren de manera soterrada el Club dels Federalistes i el Centre Republicà Democràtic Federal del carrer de la Canuda. Les discrepàncies s'accentuaren durant el procés de designació dels candidats del PRDF a les Corts Constituents per la circumscripció de la ciutat de Barcelona.

Serraclara va ser elegit diputat republicanofederal a les Corts Constituents. Almirall el substituï en la direcció del Club, des d'on començà a formular el projecte polític i doctrinal del federalisme intransigent provincialista barceloní,

2. Sobre l'organització i l'evolució del PRDF els millors estudis són els de C. A. M. HENNESSY, *La República federal en España. Pi y Margall y el movimiento republicano federal 1868-1874*, Madrid, Aguilar, 1962, i C. PÉREZ ROLDÁN, *El Partido Republicano Federal 1868-1874*, Madrid, Endymion, 2001. També, des d'una òptica més sintètica, els d'I. MOLAS (editor i director), *Diccionario dels Partits Polítics de Catalunya*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2000, pàg. 269-279, i el d'À. DUARTE, *Història del republicanisme a Catalunya*, Lleida-Vic, Pagès i Eumo, 2004, pàg. 87-116. Trobareu més informació sobre la Revolució de Setembre a Barcelona a J. PICH, «Juntas, tertulias y conspiración en la crisis del régimen isabelino. El caso de la ciudad de Barcelona, 1867-1868», *Hispania*, 217 (2004), pàg. 689-710.
3. C. ROURE, *Recuerdos de mi larga vida*, Barcelona, Biblioteca de «El Diluvio», 1927, vol. III, pàg. 173-183.
4. Són molt interessants les memòries d'A. FELIU I CODINA, «Memorias de un veterano de la República», publicades a *El Diluvio* (Barcelona), entre el juny de 1916 i el setembre de 1917. També cal tenir presents les aportacions de M. FONT, «El Club dels federalistes», *Revista de Catalunya* (1926), pàg. 390-392; J. TERMES, «El federalisme català en 1868-1873», *Recerques*, 2 (1972), pàg. 44-53, i M. JANUÉ, *Polítics en temps de Revolució. La vida política a Barcelona durant el Sexenni Revolucionari (1868-1873)*, Barcelona, UAB, 1994, pàg. 81-82 i 295-303. Aquesta autora ha publicat la seva tesi doctoral amb el títol *Els polítics en temps de revolució*, Vic, Eumo, 2002. Trobareu més informació a J. PICH, *Federalisme i catalanisme: Valentí Almirall (1841-1904)*, Vic, Eumo, 2004, pàg. 90-109.
5. PICH, *Federalisme i catalanisme...*, pàg. 91-93.
6. ROURE, *Recuerdos...* vol. III, pàg. 141-145; JANUÉ, *Polítics...*, pàg. 34-42 i 282-285, i de la mateixa autora *La Junta Revolucionària de Barcelona*, Vic, IUHV-Eumo, 1992, pàg. 114-115.

que es caracteritzava pel seu radicalisme democràtic i per no confiar en la possibilitat d'organitzar una federació des de "dalt", a través de l'activitat de les Corts Constituents. Per tant, pretenien transformar el sistema polític espanyol, centralista i uniformitzador, en un de federal, descentralitzat i respectuós amb la diversitat cultural espanyola, amb una revolució federal des de "baix", sorgida de la iniciativa de les classes populars. La revolució federal implicaria, segons la terminologia dels federals intransigents, la "divisió de la sobirania" espanyola entre les regions i el govern de la federació, entesa com una divisió competencial clara entre els Estats i el govern de la nova federació espanyola. Utilitzaven la terminologia federal nord-americana i afirmaven que Espanya era la nació, mentre que Catalunya hauria de ser un dels Estats de la federació amb un ampli ventall de competències no delegades, sinó obtingudes per la decisió sobirana dels catalans.

El federalisme intransigent barceloní impulsà la reorganització del PRDF, sense consultar-ho amb la direcció del partit, amb la constitució del Comitè provincial, primer, i del pacte de Tortosa, després. Aquestes iniciatives responien a l'intent d'estar preparats per a oposar-se a la instauració d'una nova monarquia o d'una república unitària, alhora que prefiguraven el model de federació que volien per a Espanya. També organitzaren discussions públiques sobre com haurien de ser les constitucions de la Federació espanyola i de l'Estat català. El resultat de les discussions es concretà en les *Bases para la Constitución Federal de la nación española y para la del estado de Cataluña*; un opuscle on podem trobar formulades les principals qüestions teòriques, legals i organitzatives sobre la vertebració políticament descentralitzada d'Espanya. Aquest va ser un dels principals problemes polítics espanyols, entre la revolució de setembre de 1868 i la proclamació de la segona República, i és encara una problemàtica plenament vigent.⁷

La disputa entre els federals intransigents i els republicans històrics pel control organitzatiu i doctrinal del republicanisme federal de la capital catalana començà a ser notòria quan Práxedes Mateo Sagasta publicà l'ordre que obligava a tots els càrrecs públics a jurar la Constitució de 1869 o dimitir de la funció pública exercida. La direcció del PRDF aconsellà que es jurés per imperatiu legal, mentre que els federals intransigents barcelonins s'hi oposaren. En aquesta disputa, la tendència que encapçalava Almirall va perdre el control dels Comitès local i provincial i del pacte de Tortosa. Per a explicitar el seu malestar van dissoldre el Club dels Federalistes, tot i que una setmana abans havien començat a publicar *El Estado Catalán*, com a portaveu dels demòcrates republicans federalistes intransigents provincialistes barcelonins. Aquest diari tenia com objectiu intentar recuperar la direcció política i doctrinal del PRDF de la capital catalana.⁸

Entre 1869 i 1870, la divisió del PRDF de la capital catalana era evident, perquè les dues principals tendències del republicanisme federal barceloní publica-

7. Vicepresidente[s] del CLUB DE LOS FEDERALISTAS [V. ALMIRALL i M. DE LASARTE], *Bases para la Constitución Federal de la nación española y para la del estado de Cataluña*, Barcelona, Imprenta de C. Verdaguer, 1868. Sobre la rellevància d'aquest text, vegeu J. A. GONZÁLEZ CASANOVA, *Federalisme i Autonomia a Catalunya (1868-1938)*, Barcelona, Crítica, 1979, pàg. 95-102.

8. PICH, *Federalisme i catalanisme...*, pàg. 106-109.

ven dos diaris: *La Razón*, vinculat als republicans històrics, i *El Estado Catalán*, partidari del federalisme intransigent. El dogmatisme doctrinal dels federals intransigents implicà que abandonessin gradualment la pedagogia federal, que els havia caracteritzat en el període inicial del Sexenni, per a dedicar la major part de les energies al debat intern. En conseqüència, eren molt crítics amb la direcció del PRDF i els seus partidaris a la ciutat de Barcelona.

De la fundació d'*El Estado Catalán* a la rebel·lió republicanofederal de 1869

El Estado Catalán es presentava com un diari «político y órgano, en lo posible, de las ideas del partido federalista catalán», que identificaven amb la ideologia defensada pel Club dels Federalistes abans de la seva dissolució. Sintetitzaven els seus objectius en cinc punts. El primer expressava la voluntat de transformar Espanya en una federació moderna que tingués com a models la Confederació Helvètica i els Estats Units. El segon explicava que el seu model de federació s'organitzaria territorialment en Estats o Cantons amb una àmplia capacitat d'autogovern, constituïts a partir de «la naturaleza secundada por la historia». El tercer reivindicava la descentralització administrativa. El quart assegurava que el seu sistema polític garantiria les llibertats individuals i col·lectives dels ciutadans. El cinquè, i darrer, remarcava que el seu projecte polític era regeneracionista i modernitzador, perquè la transformació d'Espanya en una república democràtica federal implicaria la fi de la decadència secular espanyola.⁹

Els redactors d'*El Estado Catalán* dedicaren la major part de les seves energies a la formulació del projecte polític i doctrinal del federalisme, que autoqualificaven com intransigent i provincialista. La seva ideologia es fonamentava en un liberalisme radical basat en el que anomenaven "llibertat absoluta", limitada únicament per la llibertat dels altres. Eren partidaris de la democràcia directa inspirada en les assemblees populars suïsses, alhora que identificaven el sistema polític centralista espanyol amb la monarquia, l'oligarquia, el militarisme i la corrupció política i administrativa. Veien el centralisme com un paràsit que calia destruir per a poder regenerar i modernitzar Espanya.

El diari dirigit per Almirall desenvolupà un discurs orientat vers les classes populars, alhora que pretenia tutelar l'obrerisme organitzat barceloní. El seu radicalisme democràtic era proporcional al seu republicanisme. Eren molt crítics amb els conservadors i amb els carlistes. S'oposaren, però, a la utilització pel govern de la llei de 17 d'abril de 1821 d'estats d'excepció per a reprimir la rebel·lió carlista de 1869, per temor que utilitzessin la supressió de les garanties constitucionals per a reprimir-los a ells.

La guerra a Cuba també els preocupava i la seva anàlisi del conflicte antillà els apropava a les tesis dels independentistes cubans, fins al punt que els acusaren de ser «filibusters» i traïdors. Quant a les expectatives dels republicans his-

9. S. A. [V. ALMIRALL?], «Prospecto», *El Estado Catalán*, 1 (15-VII-1869), pàg. 1.

tòrics d'una reedició de la revolució democràtica de 1848, les notícies que arribaven de la malaltia de l'emperador francès Lluís Napoleó III van ser interpretades com un exemple més de la incapacitat revolucionària, tant de la direcció del PRDF com la dels seus partidaris barcelonins, i consideraven que la ineptitud en política «es un crim». ¹⁰

El setembre de 1869, el Comitè provincial republicanofederal barceloní, controlat pels republicans històrics, convocà la tercera reunió del Pacte de Tortosa per a organitzar la defensa conjunta dels territoris del pacte, si el govern es decidia a utilitzar l'exèrcit contra el republicanisme federal de la capital catalana. La convocatòria implicà que un petit grup de diputats del PRDF a les Corts Constituents, encapçalats pel general Blas Pierrad, decidís anar a l'Assemblea de Tortosa. Durant el trajecte, el general acceptà la proposta dels republicans tarraconins de visitar la ciutat, on li organitzaren un míting, que no comptava, però, amb l'autorització pertinent. El jove secretari del Govern Civil (en funcions de governador civil perquè el titular, en previsió d'incidents, era fora de la ciutat) intentà impedir l'acte de manera temerària, donat que no comptava amb mitjans per a dissoldre els republicanofederals. I l'únic que aconseguí és que l'assassinessin. El ministre de Governació, Práxedes Mateo Sagasta, reaccionà amb l'ordre de desarmar les milícies republicanofederals de Tarragona i Valls. Els comandants de les milícies del PRDF a la ciutat de Barcelona protestaren per l'ordre governamental, i el govern els hi estengué l'ordre de dissolució per desacatament a l'autoritat. ¹¹

Les ordres del govern incitaven els milicians republicans a insurreccionar-se, però la major part dels dirigents del PRDF de la capital catalana s'adonaren que els milicians tenien perduda la lluita abans que es disparés el primer tret. En conseqüència, intentaren evitar la confrontació amb l'organització d'una comissió negociadora que cerqués una sortida al inici del conflicte a la ciutat de Barcelona. Va semblar que els militars acceptaven la solució pacífica, però tan sols fou una aparença, ja que just quan la Comissió havia aconseguit que tres quartes parts dels milicians republicans barcelonins es retiressin de les barricades i els més radicals començaven a cedir; el capità general Eugenio Gaminde n'ordenà l'assalt per a apuntar-se una "victòria" amb poques baixes, alhora que capturaren a la major part dels membres de la comissió negociadora i als milicians republicanofederals barcelonins més radicals. D'aquesta manera, podien culpar als diputats de la minoria del PRDF a les Corts Constituents d'haver dirigit la insurrecció republicanofederal de la capital catalana, ja que un dels detinguts era el diputat Gonçal Serraclara.

Un altre dels membres de la comissió empresonat era Valentí Almirall.

El director d'*El Estado Catalán* va ser enviat a una presó de les Balears, d'on fugí cap al nord d'Àfrica per posteriorment dirigir-se a França. Serraclara va ser

10. PICH, *Federalisme i catalanisme...*, pàg. 113-114.

11. G. SERRACLARA, *La Nueva Inquisición. Proceso del diputado Serraclara. Sucesos ocurridos en Barcelona el día 25 de septiembre de 1869*, Barcelona, Librería Española, 1870, pàg. 2-3 i 28; C. ROURE, *Recuerdos de mi larga vida. El movimiento republicano de 1869*, J. PICH (ed.), Vic, IUHJVV-Eumo, 1994, vol. IV, pàg. 51-63. Trobareu més informació a HENNESSY, *La República federal...*, pàg. 120-124; JANUÉ, *Polítics en temps...*, pàg. 83-87 i PICH, *Federalisme i catalanisme...*, pàg. 119-124.

jutjat en un consell de guerra marcadament polític que l'obligà a exiliar-se, i la major part dels republicanofederals catalans es van veure condemnats al silenci.

Si la intenció del govern era incitar als republicanofederals a rebel·lar-se per a poder suspendre la legalitat vigent i utilitzar contra ells l'aparell coercitiu de l'Estat i, d'aquesta manera, limitar la seva capacitat política, marginalitzar els seus representants i accentuar les disputes internes, cal dir que ho aconseguí plenament.

La repressió política durà tres mesos, però la duresa de la derrota retornà el prestigi als federals intransigents. Al finalitzar l'estat d'excepció, no tan sols no s'apaivagaren les discrepàncies entre federals intransigents i els republicans històrics, sinó que s'accentuaren, tal com reflectiren els seus respectius periòdics portaveus que, després del retorn a la normalitat legal, tornaven a publicar-se.

Els federals intransigents constituïren un Comitè provisional electoral per a organitzar la candidatura del PRDF a les eleccions municipals de principis de 1870, i així, aconseguiren una àmplia victòria a la ciutat de Barcelona. Anunciaren, però, que no jurarien la Constitució, un requisit ineludible per a ocupar els càrrecs. En aquestes circumstàncies, havien d'optar entre ser fidels als seus principis (les seves crítiques a la direcció del partit s'iniciaren per la seva oposició al jurament de la Constitució) o respectar la legalitat vigent i ocupar els càrrecs pels quals havien estat elegits. El dilema era complicat, perquè si acataven la Constitució per imperatiu legal donarien la raó als que afirmaven que no hi havia diferències doctrinals dins del PRDF, sinó problemes d'ambició personal. En canvi, si no ho feien, els acusarien d'irresponsables i de convertir una victòria electoral en una derrota legal. Es mantingueren fidels als seus principis i no juraren la Constitució, la qual cosa implicà que perdessin els càrrecs que havien guanyat a les eleccions. Per als republicans històrics, al darrera del maximalisme ideològic dels federals intransigents únicament hi hauria ambició, ignorància i mala fe.¹²

La segona etapa d'*El Estado Catalán*, entre la insurrecció de les milícies i la de les quintes (desembre de 1869-abril de 1870)

La segona etapa d'*El Estado Catalán* es caracteritzà per les disputes explícites amb *La Razón* i per la divisió de la direcció del PRDF de la capital catalana. La direcció del partit es dividí en dos Comitès locals, el dels federals intransigents i el dels republicans històrics, coneguts com el dels districtes i el de la Llotja, respectivament. La dualitat directiva implicà que els republicans històrics i els federals intransigents actuessin com si fossin dues organitzacions polítiques rivals. Aquesta situació es reflectí en els dos periòdics portaveus republicanofederals de la capital catalana, que prioritzaren el debat polític intern per sobre de l'activitat pròpiament propagandística o la crítica als monàrquics. En conseqüència, la capacitat d'actuació del republicanisme federal barceloní, malgrat

12. Aquestes eleccions quedaren reflectides en els records de ROURE, *Recuerdos...*, vol. V, pàg. 21-22. Trobareu més informació a PICH, *Federalisme i catalanisme...*, pàg. 125-126.

ser la principal força política catalana, va quedar molt malmesa per les disputes internes, on convergiren discrepàncies polítiques, ideològiques, organitzatives i personals.

La disputa arribà al seu punt àlgid amb la convocatòria de l'Assemblea republicanofederal de Madrid de 1870. La divisió del republicanisme federal de la capital catalana va quedar prou clara per la direcció del PRDF quan es trobaren que hi havia dos delegacions barcelonines. L'organització de l'Assemblea establí que cada delegació triés un membre i el tercer sortís a l'atzar. Aquest sistema afavorí els intransigents, i la delegació barcelonina quedà integrada per dos d'ells, Antoni Altadill i Lluís Carreras, ambdós redactors d'*El Estado Catalán*, i per un republicà històric, Joaquim Escuder.

La direcció del republicanisme federal espanyol aviat s'adonà que havia comès un greu error, donat que Altadill encapçalà el grup de delegats més crítics amb la direcció del partit, impulsà les propostes més radicals i conjuntament amb Carreras enviaven cròniques detallades de les discussions internes a *El Estado Catalán*. Aquestes no tenien res a veure amb els comunicats oficials, donat que afirmaven que un important sector del PRDF no era veritablement federal. Els republicans històrics, des de les pàgines de *La Razón*, es negaven a acceptar la veracitat de les notícies publicades pel diari dirigit per Almirall que, per si fos poc, difonia aquestes cròniques per tota Barcelona amb cartells que es fixaven per les cantonades. Aquestes ressenyes de l'Assemblea mostraven la divisió interna del republicanisme federal i, per aquest motiu, eren reproduïdes amb fruïció per la premsa monàrquica. Alguns personatges influents del PRDF, com Sorni, sol·licitaren a l'Assemblea un vot de censura contra *El Estado Catalán*. No obstant, solucionaren el problema amb l'expulsió, a mitja Assemblea, dels dos delegats intransigents barcelonins per decisió de la Comissió que havia de confirmar la validesa de les delegacions.¹³

La imminent restauració de la monarquia i la promulgació d'una nova quinta aconseguí que les principals tendències del republicanisme federal barceloní acordessin convocar les bases del partit per unificar-ne la direcció, malgrat que la polèmica que mantenien des dels seus respectius portaveus es trobava al seu punt àlgid. Durant els dies previs a l'elecció del nou Comitè, els republicans històrics acceptaren per primera vegada que la divisió del PRDF català no es devia a ambicions personals, sinó que enfrontava dos projectes polítics i doctrinals diferents. Presentaven els federals intransigents com una colla de joves indisciplinats i esvalotadors que havien desorganitzat el partit a la capital catalana i difamat els seus principals dirigents, mentre defensaven un federalisme inspirat en la «vetusta escuela histórica catalana, con tendencias á resucitar el espíritu de nacionalidades mezquinas [cal pensar que es referien a la catalana]». Acusaven els seus rivals de ser «catalanistes», perquè el seu veritable objectiu era

13. Els federals intransigents barcelonins acceptaren la decisió de l'Assemblea a contracor, tal com es pot observar a LA REDACCIÓ, *El Estado Catalán*, 165 (16-III-1870), pàg. 1-2. A. ALTADILL, *El Estado Catalán*, 167 (18-III-1870), pàg. 1, publicà el programa que li hauria agradat defensar a l'Assemblea i també el va reproduir el diari republicanofederal madrileny *La Igualdad*. La crítica dels republicans moderats als intransigents la podeu trobar a ROURE, *Recuerdos...*, vol. V, pàg. 30-31. Per a més informació, vegeu PÉREZ ROLDÁN, *El Partido Republicano Federal...*, pàg. 41-44, i PICH, *Federalisme i catalanisme...*, pàg. 128-130.

recuperar l'autogovern de Catalunya. En definitiva, afirmaven que s'enfrontaven els "separatistes", que es vertebraven entorn d'*El Estado Catalán*, contra els republicans, que tenien per lema «nuestra patria es el mundo, nuestra familia la humanidad».¹⁴

Les eleccions es van celebrar al claustre de l'Institut de batxillerat i van votar 5.790 militants republicanofederals, el 14% del cens electoral de la capital catalana. Aquesta xifra de votants no era freqüent, donat que en les eleccions dels Comitès o a les primàries votaven normalment uns 2.000 militants. La mobilització responia a la divisió del partit i a la mala maror generada per la nova quinta que acabava de promulgar el govern. Els intransigents guanyaren les eleccions, però no van poder celebrar la victòria, perquè a les poques hores de l'elecció començava la insurrecció republicanofederal barcelonina contra la quinta de 1870.¹⁵

El fracàs de la insurrecció contra les quintes de 1870 va ser un cop molt dur per als republicanofederals catalans. L'Estat de setge durà un mes, amb la consegüent suspensió d'*El Estado Catalán* i de la llibertat d'expressió. Posteriorment, començà un nou període de reorganització del republicanisme federal barceloní. La pugna entre republicans històrics i federals intransigents continuava, però les rebel·lions de 1869 i de 1870, així com la constitució d'un sector "obrerista", que també participava en la disputa per controlar la direcció del republicanisme federal de la capital catalana, desmobilitzaren els republicanofederals i complicaren la seva organització interna.

En aquestes circumstàncies, el grup que encapçalava Almirall començà a lliar aspreses amb els republicans històrics, amb la iniciativa de publicar *La Campana de Gràcia*. Inicialment, aquesta publicació era un punt de trobada dels republicanofederals barcelonins per a difondre el republicanisme federal entre les classes populars catalanes i combatre els enemics comuns: els monàrquics.¹⁶

La tercera etapa d'*El Estado Catalán* (del 6 de maig al 18 de juny de 1870)

Després de la segona suspensió, tant *El Estado Catalán* com *La Razón* tornaren a la disputa periodística amb la intenció de mantenir el debat que els enfrontava. El maig de 1870, però, la crispació entre ambdós bàndols començà a disminuir quan, tant els uns com els altres, i fins i tot la direcció del PRDF, s'oposaren a la declaració de la premsa republicana madrilenya que pretenia establir

14. «Manifest», *La Razón*, 258 (2-IV-1870), pàg. 3.331.

15. C. ROURE, *Recuerdos...*, vol. V, pàg. 45, ens explica el seu punt de vista. Trobareu més informació sobre les quintes a N. SALES, «Servei militar i societat a l'Espanya del segle XIX», *Recerques*, 1 (1970), pàg. 145-181; F. BONAMUSA i J. SERRALLONGA, *Del roig al groc. Barcelona, 1868-1871. Quintes i epidèmies*, Barcelona, L'Avenç, 1995; J. M. MUÑOZ ALONSO, *El servicio militar. Perspectiva histórica. Derecho histórico. Sistemas de reclutamiento. Derecho vigente*, Madrid, Dijusa, 1995; A. FEJÓO GÓMEZ, *Quintas y protesta social en el Siglo XIX*, Madrid, Ministerio de Defensa, 1996; F. MOLINA, amb pròleg de J. BUSQUETS, *El servei militar a Lleida*, Lleida, Pagès, 1997; JANUÉ, *Polític en temps...*, pàg. 88-95; i V. FERNÁNDEZ VARGAS, *Sangre o dinero. El mito del ejército nacional*, Madrid, Alianza, 2004.

16. PICH, *Federalisme i catalanisme...*, pàg. 136-140.

ponts de diàleg amb els republicans unitaris que posteriorment possibilitessin un pacte amb els demòcrates i els progressistes radicals, amb la finalitat de proclamar la república unitària espanyola.¹⁷

El debat entre els partidaris i els detractors de la “declaració” coincidí amb l’inici de l’activitat del Comitè local del PRDF de la capital catalana, controlat pels partidaris d’utilitzar la violència per transformar Espanya en una veritable federació.¹⁸

La resposta de la direcció del partit a la declaració de la premsa republicana de Madrid va possibilitar que un grup minoritari dels federals intransigents, Almirall i Clavé, arribessin a un acord que va permetre finalitzar la polèmica pública entre federals intransigents i republicans històrics, donat que deixaren de publicar *El Estado Catalán* i *La Razón*. Ambdós diaris van ser substituïts per *El Independiente*. No obstant, el republicanisme federal de la capital catalana continuava dividit en múltiples tendències, amb projectes polítics, ideològics i organitzatius diferents i de vegades contraposats.

La decisió d’Almirall i de Clavé va permetre reactivar la carrera política del darrer, que va ser elegit diputat provincial a la Diputació barcelonina i president de la corporació. La promoció política de Clavé va possibilitar que Almirall aconseguís el càrrec de director de la Casa de Caritat, institució assistencial que depenia de la Diputació, entre 1871 i 1875.¹⁹

Durant els inicis del regnat d’Amadeu I, el republicanisme federal barceloní entrà en una etapa de crisi. Però la nova monarquia no va poder resoldre els múltiples problemes que afectaven Espanya i que minaren l’intent de transformar-la en una veritable monarquia parlamentària democràtica.

A l’etapa final del regnat d’Amadeu de Savoia, els federals intransigents evitaren un pronunciament de la guarnició de Barcelona a favor del futur Alfons XII, amb la desorganització d’algunes de les unitats de l’exèrcit. En aquesta avinentesa, intentaren reiteradament proclamar l’Estat català dins de la federació espanyola o ibèrica.²⁰ En plena pugna per transformar Espanya en una

17. La declaració va ser publicada i criticada tant pels federals intransigents (B. GARCÍA [i altres], «Declaración», *El Estado Catalán*, 189 (10-V-1870), pàg. 1), com pels republicans històrics barcelonins (*La Razón*, 266 (10-V-1870), pàg. 3.423-3.427). Els partidaris de la declaració intentaren defensar-se a M. DE LA REVILLA, *Historia y defensa de la declaración de prensa republicana*, Madrid, Imp. de la Discusión, 1870. Aquesta polèmica ha quedat reflectida als estudis sobre el republicanisme federal espanyol com el de HENNESSY, *La República federal...*, pàg. 135-139; G. TRUJILLO, *El Federalismo español*, Madrid, Edicusa, 1967, pàg. 167-180; A. JUTGLAR, *Pi y Margall y el federalismo español*, Madrid, Taurus, 1975, vol. 1, pàg. 447; L. COLOMER, *Catalunya i el federalisme*, Vic, Eumo, 1991, pàg. 62-63; i PÉREZ ROLDÁN, *El partido republicano federal...*, pàg. 43-44 i 67-71. En l’apèndix documental d’aquesta obra (pàg. 391-402), l’autora reproduceix la declaració de la premsa republicana madrilenya, el manifest del directori i la defensa de la declaració de Manuel Revilla per a exemplificar la disputa entre els republicans federals i els unitaris.
18. V. F. SIMAL (i altres), «Comitè local republicano democrático federal de Barcelona», *El Estado Catalán*, 192 (13-V-1870), pàg. 2.
19. La Casa de la Caritat ha estat estudiada des dels seus inicis, el 1808, fins al 1913, per M. PANTALEÓN, «De pobres, en teniu sempre amb vosaltres...» *La Casa de Caritat de Barcelona 1868-1913*, treball de recerca dirigit per P. Gabriel, Barcelona, UAB, 1999. Sobre l’activitat d’Almirall a la Casa de Caritat vegeu J. PICH, «Valentí Almirall i la Diputació de Barcelona», dins M. JANUÉ [i altres], *La Diputació revolucionària 1868-1874*, Barcelona, Diputació de Barcelona i L’Avenç, 2003, pàg. 133-172.
20. C. ROURE, *Recuerdos...*, pàg. 13-46. L’opinió dels republicans moderats ha quedat reflectida a GONZÁLEZ SUGRANES, *La República en Barcelona...*, pàg. 40-104, i a les actes de la Diputació de Barcelona del 12 i 21 de febrer i del 5 al 9 de març de 1873. També és remarcable l’estudi clàssic ja citat de TERMES, «El federalisme català...», pàg. 55-56. Una aproximació més recent és la B. DE RIQUER, «La Diputació Revolucionaria, 1868-1874», *Història de la Diputació de Barcelona*, Barcelona, Diputació de Barcelona, 1987, vol. I, pàg. 226-228; i també la de JANUÉ, *Els polítics...*, pàg. 55-57 i 164-167.

veritable federació, Almirall decidí publicar la darrera etapa d'*El Estado Catalán* a Madrid.

La quarta etapa d'*El Estado Catalán* (del 8 de març a l'11 de juny de 1873)

La iniciativa de publicar el portaveu dels federals intransigents barcelonins a Madrid ha estat vista com una mostra d'idealisme o com un intent d'influir en el govern provisional de la primera República. No obstant, el mateix Almirall va reconèixer que mai havia confiat en la possibilitat d'organitzar una federació des de "dalt" per la iniciativa del govern o de les Corts Constituents, però que quan intentava iniciar el procés federatiu des de "baix", amb la proclamació de l'Estat català, la seva vida perillà. Per tant, el març de 1873, el principal dirigent dels federals intransigents provincialistes barcelonins es sentia més segur a Madrid que a Barcelona.²¹

Almirall va intentar influir en el procés de transformació d'Espanya en una veritable federació. No obstant, va tornar a quedar fora de les Corts Constituents i decidí donar per tancada la darrera etapa d'*El Estado Catalán* quan es convencé que el procés de descentralització des de "dalt" que impulsava el govern no transformaria Espanya en cap veritable federació. Tornà desenganyat, i els que li preguntaven sobre les seves impressions vers els dirigents del seu partit els hi deia:

En Pi i Margall? Un fanàtic que no serveix ni per alcalde de barri... Si és tan honrat com diuen, *que el fotin caixer*. En Salmerón? Una cotorra... En Figueres? Un abúlic...

No era un bon gregari.²²

Malgrat tot, els federals intransigents barcelonins mantingueren la seva activitat política. Així, Almirall participà a les eleccions municipals del juliol de 1873 i l'elegiren de nou regidor a l'Ajuntament de Barcelona. El desembre s'adheriren al *Manifest dels federals barcelonins*, on es demanava que finalitzessin les disputes internes al PRDF. Aquesta iniciativa no va poder evitar que des d'inicis de 1874 la primera República estigués en mans de polítics i militars monàrquics.²³

A tall de conclusió

Hem volgut narrar els inicis, el desenvolupament i el projecte polític i doctrinal dels federals intransigents barcelonins. Aquesta era una de les tendències més actives del republicanisme federal de la capital catalana, donat que impulsaren

21. S. A. [V. ALMIRALL], «Las sesiones de anoche», *El Estado Catalán*, 76 (9-VI-1873), pàg. 1.

22. J. GARRIGA I MASSÓ, *Memòries d'un liberal catalanista (1871-1939)*, Barcelona, Edicions 62, 1987, pàg. 48.

23. Per a més informació, vegeu RIQUER, *Història de la Diputació...*, pàg. 240, i JANUÉ, *Els polítics...*, pàg. 122 i 486-489.

la constitució del Comitè Provincial i del pacte de Tortosa i difongueren l'ideari federal per tot Catalunya.

Els principals dirigents d'aquesta tendència eren joves que començaven la seva activitat política durant el Sexenni, amb algunes excepcions com Josep Anselm Clavé. No obstant, el seu dirigent i ideòleg més remarcable era en Valentí Almirall.

Els federals intransigents barcelonins es caracteritzaven pel seu idealisme, ja que pensaven que les idees estaven per sobre de les persones; pel seu dogmatisme, donat que posaven el seu projecte per sobre de qualsevol tàctica política; i pel seu maximalisme, tal com reflectia el seu lema «o tot o res». Tot plegat, feia que no acceptessin cap pacte que impliqués alguna minva del seu projecte polític i ideològic, plantejament que dificultava la concreció pràctica dels seus objectius polítics.

La divisió del federalisme barceloní començà a fer-se pública amb la polèmica per l'obligació d'acatar la Constitució per a poder exercir qualsevol càrrec públic. No obstant, arribà al seu punt àlgid en les polèmiques que mantingueren *La Razón* i *El Estado Catalán*, el primer vinculat als republicans històrics i el segon als federals intransigents. Aquesta divisió debilità la capacitat política i transformadora de la principal opció política catalana durant el Sexenni i la primera República.

Els fracassos de les revoltes republicanofederals de 1869 i de 1870 debilitaren el PRDF. Aquesta etapa de crisi no es va superar totalment fins el període final del regnat d'Amadeu I, amb la proclamació de la primera República. En aquesta avinentesa, els federals intransigents barcelonins intentaren reiteradament proclamar l'Estat català dins de la federació espanyola o ibèrica, sense aconseguir-ho. Publicaren la darrera etapa d'*El Estado Catalán* a Madrid per a intentar influir en la constitució de la república federal espanyola, però aviat es desenganyaren de la possibilitat que aquest canvi arribés de les Corts Constituents.

En definitiva, hem volgut narrar l'activitat d'una tendència del PRDF de la capital catalana que, durant el Sexenni i la primera República, va constituir i impulsar un projecte polític i doctrinal que per primera vegada vinculava federalisme i catalanisme.